मे २००४

कार्यक्षेत्र वाढीबाबतचे निकष

राज्यातील ग्रामीण बिगरशेती व नागरी सहकारी पतसंस्थांच्या कार्यक्षेत्र वाढीबाबतचे निकष संदर्भात महाराष्ट्र शासनाने २७ मार्च १९९७ व ३१ मे २००१ रोजी परिपत्रकान्वये निकष जाहिर केलेले आहेत. शहरी भागातील जनतेच्या वाढत्या आर्थिक गरजा लक्षात घेऊन महाराष्ट्र शासनाने अशा प्रकारचे निकष यापुर्वी अभ्यासपुर्वक व जनहितासाठी घेतलेले आहेत. परंतु अलिकडच्या काळात राज्याचे सहकार आयुक्त असमर्थ झालेले आहेत.

महाराष्ट्र राज्यात पतसंस्थांचे नेतृत्व करणारे तालुका फेडरेशन्स, जिल्हा फेडरेशन्स, विभागीय फेडरेशन्स व महाराष्ट्र राज्य सहकारी संघ यांच्या चर्चासत्र घडवून न आणता ''महम्मद तघलकी'' निर्णय सातत्याने होत असल्याचे दिसतात. आणि हे सहकार चळवळीला या राज्यात अभिप्रेत नाही. पतसंस्थांचे कार्यक्षेत्र वाढीचे संदर्भात प्रत्येकास वेगवेगळे निकष व कार्यपध्दती अवलंबली जात असल्यामुळे या चळवळीतील सर्वसामान्य कार्यकर्ते मेटाकुटीला आलेले आहेत. एका वॉर्डाच्या व्यतिरिक्त किंवा तालुक्याच्या व्यतिरिक्त जिल्ह्याचे कार्यक्षेत्र वाढवायचे झाल्यास, उदा. संपुर्ण बृहन्मुंबई कार्यक्षेत्र बरोबर आणखी चार पाच जिल्ह्याचे कार्यक्षेत्र वाढवून घेण्यासाठी प्रत्येक संस्थेस वेगळे निकष पुण्याच्या मुख्य कार्यालयातून सहकार आयुक्तांच्या प्रत्यक्ष उपस्थितीत, त्यांच्या कनिष्ठ अधिकाऱ्यांच्या मार्फत हे काम खुलेआम राजरोसपणे ''अर्थपुर्ण'' रित्या चालू आहे. आणि ही बाब संपुर्ण राज्य निमूटपणे बघत आहे.

खुद्द मुख्य कार्यालयात असे धाडसी व अमानुष काम करताना कुठलाच अधिकारी कुठलेच संकेत पाळण्यास तयार नाही. शिवाय त्यांना कोणाचीही भिती राहिलेली नाही. ठराविक प्रकारचे तथाकथित सहकारातील नेते कि ज्यांना आपण दलाल आहोत हे इतरांना न समजण्यासाठी वेगवेगळ्या प्रकारच्या फेडरेशन व संस्था ह्याच कार्यालयातून व जिल्हा स्तरांवर नोंदणी करून दिलेल्या आहेत. हेच येथे घुटमळत असतात. कार्यक्षेत्र वाढीबाबतचे निकषांची पुर्तता पैसे मिळाल्यानंतर ज्या पध्दतीने केली जाते, ते ऐकल्यानंतर या राज्याच्या सहकार चळवळीचे खरे मारेकरी कोण याचे उत्तर सापडेल. मागील पाच वर्षांचे प्रकरणांतील लेखापरिक्षण वर्ग, वसुल भागभांडवल, गंगाजळी, थकबाकीचे प्रमाण, संस्थेचा नफा, ठेवीची रक्कम, बुडीत व संशयीत कर्जनिधी हे आकडे कार्यक्षेत्र वाढीसाठीच्या **प्रकरणातील फाईलमध्ये कोणते आहेत व प्रत्यक्षात त्या पतसंस्थेची वस्तुस्थिती काय आहे** हे जर पुण्याच्या मुख्य कार्यालयात सी.बी.आय. यंत्रणेने तपासले तर, ह्या कार्यालयालाच तुरूंग बनवावे लागेल, असे छातीठोकपणे सांगणारे कार्यकर्ते व सहकार खात्यातील चांगले अधिकारीही अजुनही या राज्यात आहेत.

सहकार खात्यातील प्रमुखास मुळात कोणचीही भिती राहिलेली नाही. सहकार चळवळ ही नैतिक चळवळ असून ती वर्तणूकीवर अवलंबून आहे. त्यासाठी नोंदणी अधिकारी व नियंत्रक आपल्या मर्यादा सोडून० ा ा ग ा त ा असल्यामुळे, सहकारातील मूळ प्रश्न बाजुला पडलेले आहेत. उदाहरण द्यायचे झाले तर, एखाद्या पतसंस्थेस आपले कार्यक्षेत्र संपुर्ण बृहन्मुंबई करायचे असेल तर, त्याला स्वतंत्र निकष लावण्याची गरज नाही, अशा आशयाचे परिपत्रक सहकार आयुक्त का काढत नाहीत ? जागतिक खुल्या अर्थव्यवस्थेचे आवाहन सहकार चळवळीने पेलायला

पाहिजे, असे सवंग लोकप्रियतेसाठी सांगणारे आयुक्त,शहरी भागातील पतसंस्थांच्या कार्यक्षेत्र वाढीसाठी निकष का लावतात? मुंबईची भौगोलिक व आर्थिक परिस्थिती राज्यातील इतर कुठल्याही शहरापेक्षा निश्चितच वेगळी व परिणामकारक आहे. आणि ही बाब इतर वेळी सहकार आयुक्त मान्य करीत असताना, कार्यक्षेत्र वाढीसाठी निकषांचा बडगा कशासाठी शिल्लक ठेवला याचे उत्तर कोणीच देऊ शकत नाही. परंतु पैशांचा व्यवहार झाल्यावर हे निकष कसे गळून पडतात, हे आम कार्यकर्त्यांना माहित आहे.

यासाठी आता चळवळ उभारण्याची गरज आहे. मुंबईसह राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्याच्या नागरी क्षेत्रात, प्रत्येक पतसंस्थेला कार्यक्षेत्र संपुर्ण बृहन्मुंबई किंवा संपुर्ण पुणे शहर किंवा संपुर्ण रत्नागिरी शहर किंवा संपुर्ण कोल्हापूर शहर इत्यादी सारखे शहरांसाठी कार्यक्षेत्र कुठल्याही निकषाशिवाय वाढवून देण्याची तरतुद करणे आवश्यक आहे. ग्रामीण भागातील ग्रामीण बिगरशेती व नागरी / शहरी भागातील नागरी सहकारी पतसंस्था यांच्या आर्थिक गरजा व भौगोलिक परिस्थिती ह्या क्षणापर्यंत आयुक्तांच्या का लक्षात आल्या नाहीत? ही बाब अत्यंत चिंतेची आहे. अनावश्यक बंधने ज्याचा आर्थिक देण्याघेण्याशी काही संबंध नाही, तिथे लक्ष न घालणे व जिथे आर्थिक व्यवहाराशी थेट संबंध येतो, तिथे मात्र मोकाटपणे निर्णय घेण्यास वेळ काढणे ही बाब या राज्याला पेलवणारी नाही.

पतसंस्थांच्या नोंदणीबाबत व कार्यक्षेत्र वाढीबाबत निकषाच्या संदर्भात चर्चासत्र आता अशा आयुक्तांशिवाय घेतल्याशिवाय पर्याय नाही. व एकही नया पैसा लाच दिल्याशिवाय, कार्यक्षेत्र वाढीची प्रकरणे मंजूर करून घेण्याची कार्यपध्दती प्रत्यक्ष कृतीत आणणे यासाठी सर्वांनी एकत्र येणे आवश्यक आहे. शासन लोकांचे आहे व त्याने लोकांसाठीच काम केले पाहिजे. जर शासनाचे अधिकारी लोकांच्या हिताच्या विरोधात वागत असतील तर, त्याही संदर्भात मार्ग काढण्यासाठी सहकारातील कार्यकर्त्यांनी आता तरी पुढे आले पाहिजे. अन्यथा ही सहकार चळवळ कोणीतरी मोडीत काढतोय हे उघड्या डोळ्यांनी पाहण्या व्यतिरिक्त काहीही शिल्लक राहणार नाही.

आर्थिक पिळवणूक थांबविणे शक्य व्हावे, दलाल पध्दत बंद करावी, सभासदांच्या व्यवहाराप्रमाणे ज्यादा फायद्याचा योग्य त्या पध्दतीने वापर करावा. समान स्थानाला महत्त्व द्यावे, समाजाला उन्नतीकडे नेण्यासाठी सर्वांनी एकत्र यावे या उदात्त हेतूची २५ मार्च १९०४ रोजी व त्यानंतर सन १९३७ मध्ये स्थापन केलेल्या ऐक्य समितीची तत्त्वे या निमित्ताने आपणांस आठवण करून देत आहेत. एकंदरीत बिनपैशाने, बिना वशिल्याने, आहे त्या परिस्थितीत प्रत्येक पतसंस्थेचे संपुर्ण शहरासाठी (उदा. संपुर्ण बृहन्मुंबईसाठी) करण्याचे परिपत्रक सहकार आयुक्तांनी विनाविलंब काढावे. तसेच अशा उपविधी दुरूस्तीची प्रकरणे त्या पतसंस्थेने विहीत नमुन्यात सादर केल्यानंतर, त्याच दिवशी मंजुरीचे आदेशाचे पत्र काही दुरूस्ती असल्यास त्याच ठिकाणी दुरूस्ती करून घेऊन देण्यात यावे. (कारण उपविधी मंजुरीच्या प्रकरणातसुध्दा राज्यात अनेक ठिकाणी पतसंस्थांना काही निबंधकांनी वेठीस धरलेले आहे. अशी उदाहरणे यापुर्वीच आम्ही योग्य त्या ठिकाणी तक्रार करून, नोंदीत केलेल्या आहेत.)

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !! जय सहकार !!!